

Sjarcken, et rom i hjemmet

A Norwegian coastal fishing vessel as a room in the home

Harald Beyer Broch

Professor emeritus, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Professor 20% stilling ved Institutt for pedagogikk og livslang læring, NTNU. Tilknyttet prosjektet: «Valuing the past, sustaining the future: Education, and identity across three generations in coastal communities. Magistergrad (1974) og Dr. Philos (1990) ved Universitetet i Bergen. Feltarbeid: Hareindianere i Canada, Bonerate, Yamdena og Timpaus i Indonesia, hvalfangst, fiske og barneidrett i Norge. Hovedinteresser er psykologisk orientert antropologi og spørsmål knyttet til kultur, oppvekst, natur og lokalsamfunn.

h.b.broch@sai.uio.no

Sammendrag

Seks forskjellige sjarker, innsiden og utsiden, skipperne og kontekstuell atferd er i fokus. Det argumenteres for at sjarken kan forstås som et hjem. Den er et spesielt hjem, en egenartet arbeidsplass, et særegent bevegelig og flertydig sted. Hjemmet preges av de som bor i det, slik også med sjarkene fra Nord-Norge. Variasjon over liknende tema utgjør grunnmelodien i fremstillingen. Det vises hvordan fiskernes alder får betydning for innredning og atferd om bord. Sjarken er på sett og vis et spesielt hjem i kontrast til hjemmet på land. Samtidig kan båten oppleves som en del av dette huset, som et flytende, bevegelig løse rom i det landfaste hjem. Gjenstander som bringes om bord forteller om eierens identitet, noen materielle goder representerer fiskernes kvinner i livet: døtre, mødre og koner. Slik sett kan også det flytende hjemmet forankres i faste relasjoner.

Nøkkelord

Nord-Norge, kystfiske, alder, hverdagsliv, individorientert etnografi

Abstract

Six different smacks (“sjark” in Norwegian), their skippers and contextual comportment are the focus of this article. It is argued that the smack type of fishing vessel can fruitfully be considered as a home. This is a special home and a particular worksite, floating and overdetermined place. Homes are formed by their owners, so also the smack. The fishers’ age is shown to influence their choices of both material objects as well as their behavior on board. The objects mirror the owner’s identity and self-presentation. Other objects represent significant others in the skipper’s life, daughter, mother, wife. Thus even the floating home may be anchored in lasting intimate relations. The smack is in a way a home by itself and in contrast to the land based home. At the same time a fisher explains that the vessel is experienced as a part of that house, like a floating room of the land-based home.

Keywords

Northern Norway, coastal community and fisheries, everyday life, person-centered ethnography

I denne artikkelen argumenterer jeg for at sjarken, både som metafor og sosial arena, har mange betydninger som kan knyttes til ideer om hjemmet. Sjarken er et helt spesielt hjem. Den er en arbeidsplass i bevegelse, et sted i seg selv og i de vekslende omgivelsene den besøker til og fra fiskerens hjem på land. Samtidig utstyres og oppleves sjarken som et hjem for de som er om bord. Denne artikkelen fokuserer derfor på hvordan fiskere omtaler og beveger seg i sjarkens forskjellige hjemlige rom, enten båten er på havet eller ligger til kai. Gullestad (f.eks. 1983; 1992) inspirer til en vektlegging av hjemmets materialiteter for beboeres og besøkendes forståelser av konnotasjoner og væremåter som former sjarkene til et hjem. I dette hjemmet møtes og brytes individuell og aldersrelatert kultur, mening og atferd. Også Gullestads (Gullestad, 1992; Haugen, 1978) tematisering av tilgjengelighet, eller symbolske gjerder og hindre, har inspirert tolkninger av hvordan forskjellige personer beveger seg i sjarkens rom.

I artikkelen anlegges et individfokusert, virkelighetsnært perspektiv. Fiskernes alder og sivile posisjon trekkes frem sammen med båtens geografiske plassering, som viktige rammer for sjark-hjemmets virksomhetsrepertoar. Dette preger hvordan sjarken får symbolisere et hjem med konnotasjoner av trygghet, harmoni og fast lokalisering. Langvarig feltarbeid basert på deltakende observasjon viser at et «hjem» likevel ikke alltid oppleves som de omtales: trygge og harmoniske uten konflikter, hverken på land eller i sjø. Gode hjem forblir idealet og det normale. Sjarker med rykte som *et dårlig hjem* kan fort få problemer med å holdes flytende. Det er kanskje derfor konflikter om bord sjelden lever lenge og stoppes før det blir livsfarlig å være hjemme på havet. Dette er ikke et hjem der en enkelt kan storme ut av døren i protest, men et hjem på gyngende grunn og en arbeidsplass med intime profesjonelle relasjoner. Det er viktig å huske at hjemmet, enten det er forankret på land eller om bord i en båt, alltid påvirkes av relevante sosiale og kulturelle omgivelser.

I artikkelen analyseres etnografisk materiale innsamlet over til sammen 16 måneder i et lokalsamfunn og om bord i flere 10 til 15 meter lange fiskefartøy. Fiskerne er bosatt i Nordland og spredt over flere øyer ytterst i Norskehavet. Det er et kystfiskebasert samfunn med omtrent hundre fastboende innbyggere. (Fiske)Været er ikke preget av forgubbing som er vanlig langs mye av Nord-Norges kyst. Her er god lokal rekrutering til kystbåtflåten og mange familier med små barn. Kirke, fiskemottak, skole, barnehage, butikk og daglige anløp av hurtigbåt bidrar til det pulserende og livlige øysamfunnet jeg besøkte.

Feltarbeidet i været begynte i 2006. Etter en feltarbeidspause på ni år var jeg tilbake om bord på en 14 meter lang kystbåt under vintertorskefisket, mars 2019. Tidsperspektivet muliggjorde observasjoner og refleksjoner over hvordan sjarken som hjem utvikler seg (eller ikke) og hvordan fiskernes alder innvirker på deres hjemlige liv til lands og til vanns.

Hjemmet og om å være hjemme

Hjem som symbol og metafor i alle dets variasjoner og flertydigheter formelig syder av følelser, av emosjoner, mangetydighet, eksplisitt og implisitte utsagn av moralsk karakter. Der en hører hjemme behøver ikke være der en føler seg hjemme. Eller er det slik at det er kontekster som styrer hvor en er hjemme, med andre ord tilskrevne og selverklærte sammenhenger? I alle fall virker det som om hvor en er hjemme, hvor en sier en er hjemme, hvordan en har det hjemme er viktige elementer i folks selvpresentasjon og identitetsarbeid. Vi snakker ofte om å føle oss/være hjemme, for å beskrive følelser av tilfredshet, tilhørighet og mulighet til å slappe av. For noen mennesker er ikke hjemmet eller hjemme et sted de er frivillig. Det er ikke en arena de har valgt, men likevel der de tilbringer mesteparten av tiden. Hjemmet som begrep kan romme mange forskjellige meninger som tolkes i forhold

til og/eller i sammenheng med konteksten individene befinner seg i, situasjonsdefinisjonen og hverdagens rutiner (Scott, 2009).

Felles for de nordnorske fiskerne vi snart skal møte, er at de fleste av dem sier de er og føler seg hjemme på havet. Etter mange dager med landligge kan de lengte til sjøs, der ute er det sjelden kjedelig, friheten rår, sies det. Etter en dag med tett tåke, sterk kuling eller elendig fangst kan det nok hende fiskeren skutter seg; «han var ikke god i dag». Sånn er det, ingenting er perfekt, hverken havet eller de andre stedene en er hjemme. Det skal ikke underslås at noen fiskere har det tungt, og tyngst er det for dem som ikke føler seg hjemme på havet og opplever yrket som et sammenhengende slit. Alle vet at havet gir og tar, det kan oppstå farlige situasjoner og ikke bare når uværet raser. En fisker sa det slik: «Båter har havarert og fiskere er blitt på havet, men om du ikke er sikker på at nettopp din sjark er et trygt sted, kan du like godt holde deg i land».

I denne artikkelen argumenterer jeg for at sjarken både er en spesiell arbeidsplass og et spesielt hjem. Skillet er flytende samtidig som det er absolutt. I havn, etter fisken er losset, eller når det er landligge er sjarkens indre rom, lugaren, hjemmet. Dekket er flertydig. Det er først og fremst arbeidsplassen der fisk og fiskeutstyr håndteres, men også inngangen til hjemmet, sjarkens indre. Da en representant for mattilsynet kontrollerte renholdet om bord under vintertorskefisket fra Røst, gikk hun nøye til verks på dekket. Med ren hanske undersøkte hun alt av sløyelinjer og oppbevaringskar, snuste i alle krinkler og kroker. Hun kommenterte også at fiskerne hadde tilfredsstillende rene arbeidsdresser. Ved døren inn til lugar og bysse stoppet hun, gikk ikke inn på privaten.

På dekk under fangst kan det være hektisk herlig, fisk nesten over alt, blod, tilgriset klær, et slags travelt rot i en underordnet orden. En bør alltid vite hvor kniver og andre viktige redskaper befinner seg, men i storm og kuling kan det være vrient å få fatt i det en trenger. I styrhuset må det alltid være god orden og oversikt, selv når fisket går for fullt også når været er vanskelig. Styrhuset kan oppfattes som en mellomposisjon. Det er en arbeidsplass når en kjører på hav eller fjord, med navigeringsutstyr, ror, ekkolodd og skipsradio. Slodig, blodig arbeidstøy hører ikke hjemme her. Det er ikke alltid det er like streng kleskode i styrhuset, som i lugaren, men støvlene skal av. Når sjarken ligger ved kaia er styrhuset gjerne et samlingspunkt hvor mannskapet slapper av, det er her besøkende slår av en prat før de eventuelt inviteres ned i båtens indre. Som vi skal se om litt er det viktig å ha kunnskaper om skipperne og sjarkene de fører om en har tenkt seg på besøk. I noen sjarker bør besøkende trå varsomt og ikke miste smuler på dørken hvis de vil unngå å komme i unåde. Ser vi nærmere på sjarkens sosiale rom, arbeidsplassen og hjemmet, er det ikke først og fremst som metaforer de representerer forskjellige virkeligheter. De konkrete individene som fyller rommet påvirker, noen ganger er de helt bestemmende for situasjonsdefinisjonen. Diskusjoner oppstår som leder til jovial samstemthet eller konfronterende uenighet.

Det virkelighetsnære perspektivet nevnt over fremkommer ved å fokusere signifikant variasjon på et mikronivå gjennom person eller individorientert etnografi (Hollan, 2001; T. Broch, 2016). Det er fullt mulig å beskrive og analysere sjarkens sosial rom med begreper som hjem, arbeidsplass og sted i generelle termer. Det «typiske» i form av konkrete samhandlingsmønstre, hva fiskerne gjør og hvor de er og oppholder seg, eller gjennom ofte benyttede metaforer. Det empiriske materialet viser at det mest typiske, det som kjennetegnet sjarkene av denne størrelsen som sted, hjem og arbeidsplass er av stor variasjon. Mange rammer er likevel felles. Sjarkene ser relativt like ut selv om lengden, navn og farger varierer. Da jeg var tilbake 2019 var en ny type kystbåt kommet til med vesentlig bedre komfort ved f.eks. en og to persons lugarer. I den eldre typen sjarker deler mannskapet lugar, fra to til fire køyer er plassert langs skottene, gjerne skjult av tynne gardinforheng, spisebord og benker stod midt i rommet.

Marianne Gullestad (1984; 1992) var opptatt av hverdagsliv og hverdagsmennesker som hun ga stemmer, flere steder fremtrer personene hun skisserer gjennom innsiktsfulle intervjuer ledsaget både med billedlige beskrivelser av rom og materialiteter. Selv om Gullestad ikke benyttet seg av begrepet personsentrert etnografi eller det psykologiske tankegodset det er pakket inn i, viste hun tydelig interesse for konkrete individers levnet og livsløp. Klarest fremkommer denne interessen i *Livshistorier* (Almås & Gullestad, 1990) og *Hverdagsfilosofer* (Gullestad, 1996). I *Hverdagsfilosofer* presenterer og analyserer Gullestad Einar fra Troms under tittelen «Fra fisker til statstjenestemann». Han innleder sin historie med barndomsminnet om at det ikke var noen fremtid i fisket. Utsagnet kunne stått som en interessant kontrast til dominerende holdninger blant de unge fiskerne jeg var med i Nordland. Einars historie er interessant og Gullestads presentasjon og analyse tidstypisk for 1990-årene. Se Britt Kramvig (i dette temanummer) som skriver utførlig om Einar og Gullestads forståelse av hans selvpresentasjon. Eksplisitt og implisitt komparasjon er et antropologisk kjennemerke og kanskje nettopp fordi Gullestad var mest opptatt av urbane kvinners kultur og livssituasjon, ble arbeidene hennes inspirerende i utskrivningen av materiale fra utkant-Norge, yrkesfiskere og særlig unge menn. I motsetning til kjøkkenet og drabantbyhjemmet som beskrives som kvinnenenes prosjekt og domene, er sjarken som hjem også moderne menns prosjekt. Så hvordan kan en fiskebåt som sjarken være et hjem, kanskje det er best å se litt nærmere på hva begrepet rommer?

Sjarkene

Hva er egentlig dette vi liker å kalle et hjem? En minimums definisjon er en fysisk lokalitet som kan gi oss ly, beskyttelse og bosted. Det kan være et hus, en leilighet, en campingvogn, en båt og mer (Scott, 2009, 49). Ingen hjem er identiske, gjennomført like. Selv der husgeråd, møbler og bilder på veggene er nokså ensartede, preger og fargesetter beboerne stedet slik at det reflekterer individenes unike identiteter. Lukt, belysning og temperatur bidrar til atmosfæren slik også sosial omgangsform gjør det. Hjemmet med dets forskjellige rom blir på mange måter et utstillingsvindu, der de voksnes soverom vanligvis er den mest private sfæren. Hjemmet fremmer medlemmenes selvpresentasjon med opplagte elementer av inntrykkskontroll og forteller diskret om hvis smak som preger hvilke rom (Gullestad, 1984). Hjemmet er fylt med materielle gjenstander som uttrykker identiteter og symboliserer ideologier og hierarkiske romlige domener.

Slik er det også med sjarkene fra været, som nevnt ser de ganske like ut fra utsiden. Alle ser velholdte ut, nymalte skutesider, de er kjennetegnet av godt vedlikehold på dekk og regelmessig renhold i maskinrommet. Hver sjark har sitt omdømme, preget av eieren og hans personlighet. Skippernes alder spiller inn både for hvordan sjarken er utstyrt og hvordan dens rom benyttes, et poeng jeg kommer tilbake til om litt. Når en sjark først har fått et rykte eller stempel for å være spesiell, alle har det – skal det mye til å forandre merkelappen. Skipper og skute veves sammen i historiene som fortelles, spres i lokalsamfunnet og videre utover i det nordnorske fiskermiljøet. Sjark og skipper, de to kan ikke skilles. Så er det et spørsmål, som noen av fiskerne og deres kvinner svarer bekreftende på mens andre ler det bort, sjarken, og nå er det tale om styrhuset og lugaren (dvs. køyeplasser og spisebord, benk og kjøkkenkrok), speiler disse maritime rommene fiskerfamiliens hus-orden eller rot? Er det like ryddig eller rotete i huset på land som i sjarken på vann? Følgende oversikt gir et bilde av situasjonen uten at det er nødvendig med en konklusjon på spørsmålet.

«Venus» er sjarken få eller ingen fra været vil gå om bord i som mannskap. Torgeir er skipper, noen ganger har broren vært med ut, men stort sett juksafisker¹ Torgeir alene. «Venus» burde vært kondemnert mener de fleste, men Torgeir har arvet sjarken fra faren og kan ikke gi den opp på grunn av lojal respekt for ham. Utstyret om bord, fiskeredskaper og lugaren er nedslitt. «Hold deg unna «Venus»», får jeg beskjed om. «Ingen lykkes der om bord, det meste går på skeive i den familien, i heimen, på land og med sjarken under fiske».

«Båholmen» er en solid tresjark, det skinner i velholdt gyllent treverk. Svein er skipper, alt er strøket om bord, på dekk, i maskinen og lugaren. Her er orden, som det også er hjemme på land hvor kona, ifølge Svein, forvalter eneboligen deres på god måte for mann, datter og fiskersønn. Når Svein er på vintertorskefiske fra Røst sier han at han går hjem til «Båholmen». Når han fisker på heimehavet går han hjem til kona og datteren. I Røst er de fleste enige om at det er trivelig å gå på ettermiddagsbesøk til Svein om bord i «Båholmen», han inviterer gjerne på vafler og kaffe. Mange mener vafler ikke hører hjemme i en sjark eller i noen fiskebåt for den saks skyld (Broch, 2016). Og allikevel, vaflene er gode, det er Sveins sjark, hans valg. I kraft av at alle mennesker er unike, etablerer vi uforlignelige hjem og hushold, og som Bruner argumenterte: «Self-making is, after all, our principal means for establishing our uniqueness» (Bruner, 2002, 66). Vi oppfatter og forstår oss selv ved å sammenlikne det vi gjør og tenker med hvordan andre oppfattes og beskriver seg selv. Hjemmet og hjem fremstår på samme måte gjennom kontraster og identitetsarbeid. Mange er enige i at det er hjemmekoselig i lugaren til Svein. Sjarken hans kan oppfattes som en forlengelse av huset, kvinnen og det ordet om orden som konstituerer skikkelige arbeidsfolk.²

Da jeg skulle være med «Skarven» under vintertorskefiske fikk jeg klar beskjed om at der var det orden, ingen ytterplagg eller støvler i lugar eller styrhus. Jeg hadde hørt det før. Alle kjenner Morten, som er skipper der. Han er trofast juksafisker, på en skinnende ren sjark og driver alltid alene. Det var litt spesielt at han tok meg med ut helt mot slutten av sesongen. Jeg var fri fordi sjarken jeg allerede hadde vært med noen måneder hadde fylt torskekvoten. Jeg hadde bare vært om bord i «Skarven» en gang tidligere, i fødselsdagslag. Da invitasjonen kom spøkte de inviterte med om de turte gå i selskapet. Vi kunne jo risikere å skitne til den alltid strøkne lugaren.

På dekk, i styrhuset og i lugaren har alt fra fiskeredskaper, kniver, gryter matvarer, klær, støvsuger og vaskemidler, ned til den minste detalj faste plasser. Det er helt nødvendig sier Morten, om en skal finne det en trenger i en fart. Han har teppe på dørken i lugaren, køyene er sirlig oppredd og sengetøyet utsøkt, fargene liver opp her under dekk. En plastikk pottaplante er boltet til underlaget så den aldri velter selv når uvær kaster sjarken fra den ene bølgetoppen til bråstopp i neste bære-vegg. Lugaren innbyr til trygg ro og restitusjon etter tunge dager. Til skottet er det festet fotografier av kone og barn, en gutt og en jente og et bilde av sjarken på havet i solskinn. Det tok en dag eller to før jeg klarte å slappe av, føle meg hjemme i «Skarven», men det ble et interessant og godt sted å være.

«Havbrott» har også sitt spesielle preg, nesten som motsatsen til «Skarven». Når den lå til kai foran brygga og ikke var opptatt med sesongfiske lå alt mulig spredd utover slik at det var bortimot umulig, også for skipperen, å finne det han hadde bruk for, det han lette etter. På «Havbrott» var det alltid noe som måtte repareres eller nesten var utslitt til tross for at skipper Ole sa at han syntes det var morsommere å flikke på utstyr, sveise aluminiumsrenner og mekke enn å være på havet å fiske. Lugaren var også preget av rot, trengsel og uoppredde køyer. I bysekroken hopet det seg opp gryter med fastbrente sauserester og

1. Juksafiske er det samme som å pilke, gjerne med opphengere (gummimark) over en pilk eller et juksa jern/lodd. Det kan fiskes med håndpilk, juksahjul eller juksamaskiner.
2. En formulering fra Britt Kramvig.

skitne kjøkkenredskaper og dekketøy. Dørken var også møkkete. I begynnelsen av en februar måned brukte to mann nesten tre dager til å klargjøre sjarken for vintertorskefiske. Det ble vasket og skurt, ryddet og skiftet sengetøy. Situasjonen ble et tema ikke bare for mannskapene som skulle være med i fisket, men også for sambygdinger som observerte aktivitetene rundt «Havbrott». Da Ole ikke ville delta i rengjøringsarbeidet fordi han heller tok kvelden, ble han konfrontert med tingenes tilstand. «Jeg har ingen kvinne som vasker og stiller i lugaren», var unnskyldningen hans.

Begrunnelsen holdt ikke for mannskapet. Rett nok visste alle at en av de lokale fiskerne fikk hjelp både av tenåringsdatteren og kona til å gjøre det trivelig om bord hos ham. Allikevel, de aller fleste fiskerne i været holder orden om bord på egenhånd, uten assistanse fra kvinnfolk. Ole har omfattende kunnskaper om sjarkflåten i nord, om båter, motorer, mannskap og skipperer, men sier flere, han liker bedre å snakke enn å gjøre. Når jeg besøkte Ole, kona og barna i huset deres hjemme i været var alt på styr og gullende rent. Frua bekreftet at hun nekter å sette sine føtter i lugaren på «Havbrott» når alt flyter og å rydde mannens rot der ville hun i alle fall ikke. Det underbygger at sjarken og brygga som også var kaotisk var skipper Oles alene ansvar, men også at atferden hans ikke representerte normen. De fleste skipperne gjør mye for at det skal være trivelig og hjemmehygge om bord. Det ble påstått at Oles ryddevegring var en strategi for å utsette avreisen, for ham hastet det ikke å komme i gang med fisket.

Ungdomssjarken skiller seg ut og er generert fra tre båter med skipperer mellom 18 og 22 år. Den analyseres som et overgangsprosjekt. Her kan novisen demonstrere og bevise hvordan han behersker yrkesfiskerens profesjonalitet. Ungdommen vurderes av etablerte kolleger og andre sambygdinger av begge kjønn etter mer enn kunnskaper om fisk, fiske, og relaterte praksiser. En god sjarkskipper bør også beherske kokekunsten, skape orden på dekk, i styrhuset og i lugaren. Utstyret om bord må gradvis gjenspeile både nytte og trivselsverdier. Materielle kulturelementer som et lite teppe over køyebenken, et forseggjort bord, kjøleskap, grytesett og en pute i styrhuset anskaffes litt etter litt. Helt ferdig innredet blir vel denne sjarken aldri, det er de fleste enige om. Det er bare slik det er, men smaken kommenteres, nyanskaffelser bemerkes når venner stikker innom mens han ligger til kai.

Tilfredshet og en viss sosial trygghet knyttes til det å ha og la andre se disse gjenstandene (Miller, 2008). I den sammenheng kan ungdomssjarken karakteriseres som en «ungdomshule» eller et gutterom. Skipperen forteller gjerne hvordan sjarken er et prosjekt, den er slett ikke ferdig innredet. Slikt tar tid, for han gjør det meste selv, både ute og nede i lugaren. Denne daglige mekkingen, installeringene og vedlikehold av båt og maskin er god opplæring for fremtiden som fisker. Fiskeren må være en tusenkunstner, når noe bryter sammen på åpent hav er det for sent å lære, det må finnes gode nok løsninger og skader må repareres. Alt starter i hjemmet (Winnicot, 1986) og ungdomssjarken er øvelsesrommet der ungguttene tilegner seg fundamentale kunnskaper og erfaringer for et liv som yrkesfisker (Maurstad, 2004). Anskaffelsen av ungdomssjarken hadde ikke vært mulig uten god økonomisk og praktisk hjelp fra faren og andre slektninger. Det gjelder både i forbindelse med banklån og montering av mye teknisk utstyr. Elektronikken i styrhuset er ikke den beste, litt gammelt det også, som sjarken. Det skal snart bli oppdatert informerer den 18-årige skipperen. Kanskje får han råd til en brukbar kartmaskin om ikke så lenge, men det avhenger av hvordan fisket går. I dag unnskylder han seg for at det er litt rotete både i styrhuset og lugaren. Det lukter sigarettøyk begge steder. Det er også et kjennetegn for ungdomssjarken, om bord i de andre sjarkene fra dette været var det gjennomgående røykeforbud inne.

For jevngamle og eldre kamerater er det alltid hyggelig å besøke sjarken når den ligger ved kai. Når skipperen ser noen i land inviterer han gjerne til en kopp kaffe om bord. Om

sommeren kan det vanke en halv pils i sola på dekk. Sene sommerkvelder arrangeres det et par ungdomsfester her i havgapet. Festene er ekstra spennende også fordi det gjerne deltar jenter som har sommerferiehus her ute og det kommer ungdommer fra naboøyene. Når festen går mot slutt er det ikke uvanlig med nachspiel i lugaren på ungdomssjarken. Slik forstått blir sjarken et ungdomsrom. Usynlige gjerder (Haugen, 1978) holder foreldre og andre voksne personer fra å gå om bord.

Allikevel, det hender far og sønn driver fiske sammen fra ungdomssjarken under sesongfiskeriene. Når det skjer får båten et helt annet preg enn når ungdommen driver alene, en forandring som godtas ut ifra respekt for pappa. Og faren blir med for å forsikre seg om at fisket går så godt det lar seg gjøre, lånene på sønnens sjark må nedbetales. Poenget er at den samme ungdomssjarken, og ingen fiskere som kjenner den er i tvil om det, er en annen sjark når pappa er med enn når sønnen har all kontroll.

Om å være til stede

Det er kvinner som deltar aktivt i sjarkfisket i Nord-Norge også som skippere, men de er få og ingen fra nærmiljøet til fiskerne i fokus her.³ Allikevel er selvfølgelig kjønn en viktig faktor for fiskernes sosiale posisjoner i land og om bord (Broch, 2013).

Veggefjord er et pseudonym for et lokalsamfunn i Troms hvor mange menn arbeidet på trålere og andre yrker som nødvendiggjorde langtidspendling. Når de hadde fri og var i Veggefjord oppførte de seg mest som gjester i heimen (Holtedal, 1986). Når fiskerne var hjemme puslet de med småting, bøtte garn og sludret om fisk, fiske og jakt. Det var tydelig at episoder fra fisket på Finmarken og Lofoten var gjenstand for interessen deres og gjenstand for utallige repetisjoner. Det er drøyt tjue år mellom feltarbeidene til Holtedal og meg. Eksempelet er også inkludert her fordi det kan indikere noe om betydningen av feltarbeidernes eller etnografens kjønn, problemstillingene hun eller han er opptatt av, det de undersøker og de fora en får mer eller mindre intim adgang til. Mye har forandret seg siden Holtedals etnografiske feltarbeid på en øy i Troms. Allikevel er mye sammenlignbart. De eldste fiskerne jeg ble kjent med var, i deres unge år, for eksempel involvert i fiskejordbruk, som krevde menns tilstedeværelse i flere perioder. Den gang som nå var det neppe mange fiskere som gikk på stas mens de var hjemme. Jordbruket med kyr, høns og gris er borte, men noen familier har villsau som beiter ute året rundt, og spesielt menn prater fortsatt om fisk, fiske og jakt, i utallige sammenhenger, på kaia, i butikken, over kaffen, når det arrangeres fest, stort sett der kvinner og menn møtes.

Det Holtedal opplevde som perifere menn som puslet omkring, overdrev og fortalte skrøner (1996, 167), oppfattet jeg som fiskeri og bygderelevant menings- og erfaringsutveksling. Puslerier som garnbøting og vedlikehold av sjarker kan helst forstås som matauks- eller innteksts-fremmende arbeidsinnsats. «Det er på havet, at man kan demonstrere de kundskaber, som det er meningsfyldt at være i besiddelse af: hvordan men får fisk» (Holtedal, 1996, 168). Slik er det også blant dagens nordnorske kystfiskere, men det er så mange flere kunnskaper som er nyttige, nødvendige og verdsettes i været. De fleste hus i været er oppført av lokale fiskere, som er delvis selvlærte, men svært dyktige snekkere. Flesteparten av dagens unge fiskere har videregående skole med oppdrett og fiskeri, maskinlære, elektrikerfag og liknende spesialiseringer. Alle slike kunnskaper er nyttige i lokalsamfunnet og i vedlikeholdet av hus og hjem. Samlet sett gir praktiske kunnskaper sosial anerkjennelse, men det gjør også regnskapsføring og skolelærerens boklærdom.

3. Kvinner i kystfisket presenteres med ujevne mellomrom i dagspressen, se for eksempel Jensen (2016), Pedersen (2018) og Nordvåg (2019).

En interessant sammenlikning mellom Veggefjord den gang da og været jeg beskriver i nåtid, kan knyttes nettopp til oppfatningene av hjem og hjemmet. Holtedal (1986) refererer ikke til andre typer hjem enn bostedet i bygda, som kvinnenens domene. Mannen som returnerer fra sesongfiskerier eller andre langpendlingsoppdrag, var å betrakte som gjest mens han var hjemme. Det er fortsatt stor stas når karene kommer hjem til været, kone og barn, for eksempel fra Finnmarksfiske eller Lofoten (Broch, 2019). Allikevel er det daglig kontakt over mobiltelefonene mellom de hjemme i land og de som er hjemme om bord i sjarken langt borte. Fedre og mødre snakker med sine sønner på fiske, pappa på havet snakker med barna sine i været, unge fiskere avtaler fremtidige møter med venner og kjærester på hjemstedet. «Jeg snakker nå mer med far når jeg er i fisket her på yttersida av Røst enn når jeg driver rundt på heimsjøen», utbrøt en fisker etter andre samtalen med far sin i løpet av et par timer.

Ankomst etter lengere fravær er alltid varslet. Sjark og mannskap blir møtt av de nærmeste: barn, koner og kjærester. Det utveksles klemmer og god-prat. Kanskje serveres det noe fiskeren liker ekstra godt til middag, lagdelt kake til kaffen og godteri til de minste. Ja, kanskje er fiskeren som en gjest i hjemmet i dag, men det går fort over. Det er alltid mye som er utsatt, som står på vent til mannen går på land noen dager. Som en eldre fiskerkone sa til meg: «Det er godt når de drar og det er godt når de kommer hjem. Du vet det er mye det samarbeides om her». En annen godt voksen fiskerhustru mente det er fire forutsetninger som må være til stede for at en mann skal lykkes som fisker. Han må ha en god båt, en god brygge (sjøhus), god helse og en omsorgsfull kone, og hun tilføyde: «Menn som sliter på havet fortjener slike kvinner». Så smiler hun: «Og ja – disse kvinnene fortjener menn som står på!».

Det er mørkt ute, en svart januarnatt og snøkv. Inne koser vi oss med kaffe, en fisker i slutten av 40-årene, kona hans og jeg. Vi har pratet nok en gang om fiske og utsiktene for fangst fremover. Plutselig sier mannen: «Du har nå aldri vært nødt til å arbeide ute, du har alltid kunnet være hjemme hvis du ønsket det». Hun nikker og sier seg enig. «Men det hadde vært uutholdelig å gå hjemme. Mannen legger til: «Forresten er det nå du (lønnen din) som holdt oss i live en drøy periode da fisket var slett». «Å jeg vet nå ikke det», svarer kona. «Men det vet jeg», påstår far i huset, «for jeg har regna på det, vi hadde ikke hatt til betalinga av låna uten inntekten din den gangen». Mor får siste ord: «Vel jeg har aldri sett det slik og ikke har jeg regnet etter heller». Slik jeg ser det illustrerer utsagnene en ideologi om komplementaritet i hjemmet, en komplementaritet som gjennomsyrrer mye av dette lokalsamfunnets ideologiske kulturgrunnlag. Hjemmet, i alle fall det som står på trygg grunn, er et fellesprosjekt. Britt Kramvig foreslår at vi kan forstå sjarken som en slags forlengelse av fellesprosjektet, som ikke alle håndterer på samme vis.

Birte, i begynnelsen av tyveårene, hadde tenkt å gifte seg med en fisker i været. Hun flirte bredt da hun utbasunerte: «Jeg liker menn som oppfører seg som karfolk – tøft og barnslig». Som vi har sett, både ungdommer og voksne menn trenger og oppsøker litt oppmerksomhet og assistanse fra øyas kvinner. Hjelp til å lage litt hjemmekos om bord i sjarken verdsettes av de fleste. Det er viktig å være til stede for hverandre hvis hjemmet skal tjene familie-medlemmene godt nok, er en utbredt tanke i været.

Tilbake i sjarken

I visse situasjoner og sammenhenger gir alle fiskerne jeg kjenner fra feltperiodene i Nordland klart uttrykk for at sjarken oppfattes som et hjem, et bevegelig sted der fiskeren er og hører hjemme. Enten jeg var med skipper Alfred i 40-årene på puben i Røst eller med

tjueårige skipper Petter og mannskapet hans på danserestaurant i en av kystbyene, ville de avslutte kvelden ved å si «La oss gå heim». Her er det sjarken som er heim, og det er der de er heime, heim til køya og frokost og kaffe neste morgen. Der sjarkene ligger på rekke og rad, går også fiskerne på besøk til hverandre, men sjelden ubedt ned i lugaren. Det serveres kaffe, søtsaker og noen ganger kaker skipperens kone har bakt og sendt med for litt ekstra hygge. Fisket er en mannsdominert aktivitet, før var kvinner om bord ofte ensbetydende med trøbbel, kvinner betød ulykke. Slik er det ikke lenger, allikevel er det få kvinner med i fisket, men ingen i dag tar skrekken av om en jente eller kvinne trør om bord, på dekk, i styrhuset eller lugaren. Selv om kvinner sjelden er om bord i sjarken under fiske, er deres nærvær og omsorg rikelig til stede både i symbolsk og materiell form. Over refererte jeg til døtre og koner som hjalp til med å gjøre sjarken hjemmekoselig før utror til vinterfiske. Det impliserte nyvasket sengetøy, skuring av dørk og skott, og godsaker som hjemmelagede fiskekaker, sjokoladecake og bacalao i fryseboksen. Mødre, koner og døtre er med, men på forskjellige måter. Forskjellige hushold har sin etablerte stil, deres eget uttrykk for samholdighet og affeksjon, tradisjon bare – for noen, kanskje? I dette lokalsamfunn vet alle det meste om de fleste. Nystrikka lester eller raggsokker vitner om spesielle kvinners omsorg for mennene om bord, snart vet de fleste hvem som fikk med seg hva da de drog. Spesielt de hjemmelagete tingene fra kaker og middagsretter til raggsokker og en liten duk representerer kvinnene, og de er nødvendige trivselsfaktorer (Maurstad, 2010, 38-39). Slikt uttrykker omsorg, kvinnene har gitt av sin tid, for mange, og spesielt voksne menn, er slike gaver nødvendig for å etablere sjarken som hjem.

Allikevel hjem, hjemme og hjemmet kan være flere steder og nesten samtidig uten at det skaper problemer for fiskerne og deres familiemedlemmer. Det er alltid (bør i alle fall være) godt å komme hjem etter mange, lange dager, gjerne en måned eller mer som fremmedfisker langt sør eller nord for eget lokalsamfunn. Hjemmet der kone og barn holder til er en annen type hjem enn det sjarken representerer. Hjemmet forandrer karakter etter aktørens livssyklus. For de yngste fiskerne, ungene, i alle fall før det kommer barn inn i bildet, ser sjarken ut som et fristed ofte utenfor voksenkontroll. Både de yngste skipperne og deres venner tilbringer mye tid der. Også familiefedre med barn i ulike aldre kan rømme til sjarken for å få en pust i bakken om det stormer rundt dem når de er i land. Allikevel, det blir en nødløsning, skulle det bli et mønster, ville det fort tippe over. Selv om en kan være alene i en sjark ved kaia i været, er en ikke mer for seg selv enn at de aller fleste i lokalsamfunnet vet det, og om det vedvarer er avvikerens atferd snart på alles lepper. Slik sett kan vi kanskje si at sjarken står i forbindelse med hjemmet, det landfaste hjemme, som et slags mobilt rom, og dette rommet går gradvis og på litt forskjellige måter etter hvis rom det er, fra å være et ungdomsrom til å bli han fars arbeidsrom og private værelse. Noen sjarker eller kystbåter omdefineres til midlertidig sommer-fritids-hjem. Det skjer når mor og en far som er fiskeskipper pakker sommerferieutstyret ned i sjarken og legger i vei på ferietur med barna til sommervakre reisemål.

Materialitet

Det er ingen ny observasjon at vi uttrykker oss gjennom våre eiendeler og at objektene forteller dem vi omgås ganske mye om oss selv. Miller hevder til og med at ethvert synlig objekt vi finner i et rom representerer en form, en uttrykksmåte eieren(e) har valgt (Miller, 2008). Innredningen av sjarkene er allerede nevnt som et utviklingsprosjekt og det gjelder i særlig grad ungdomssjarken. Sengetøy, kjøkkenutstyr og utsmykking av skott er kort beskrevet over. Her skal vi ta for oss hjelpemidler både unge og eldre fiskere mener er viktige trivsels-

faktorer om bord. Alle sjarkene har et avlukke, kott eller garderobe for møkkete arbeidstøy, hodeplagg og støvler. Det urene skal ikke inn i båtens indre.

Selv om deknningen ikke er like god i alle havner, har de aller fleste sjarkene TV med flat-skjerm i lugaren. Den benyttes flittig og spesielt når det er landligge på grunn av dårlig vær. PC, internett og spesielt mobiltelefonen er uunnværlige dingser ikke bare for å holde kontakten med slektningene i land, men også for å samtale med andre fiskere, høre hvordan det går med dem, hvordan forholdene er der de driver, eller for å avtale å møtes når båtene kommer til land.

Et par av de unge fiskerne jeg var med gjennom et år (2006 -2007), hadde byttet ut sjarkene sine med topp moderne, velutstyrte kystfiskebåter da vi møttes på nytt i 2019. Nybåtene slik de er beskrevet innledningsvis tilbød atskillig større lagringskapasitet for fisk, så bruksmengden kunne økes. Sløyelinja er forbedret og det er lettere å få fisken lagret under dekk enn før. I tillegg har ominnredning av innerom gitt bedre orden og komfort. Den nye innredningen fiskerne prioriterte var husholdsredskap. Støvsugerne kom på plass, som også romslige kjøleskap og moderne elektrisk komfyr med stekeovn og flere king size frysebokser. Dette er typiske hjemmeinnredningsartikler som skal løfte trivselen om bord. Det er vel ikke akkurat slike materielle goder Gullestad (1984) har i fokus når hun skriver om innredning i flere sammenhenger, og ikke minst når hun definerer kjøkkenet som kvinnenens sfære utenfor menns interessefelt. Når hvitevarene er plassert slik at de er godt synlige i sjarken og er i hyppig bruk til lagring av godbiter, får gjenstandene en prangende symbolsk effekt. De bidrar til å fremstille skipperen som moderne, en mann med omsorg for eventuelt mannskap, en fisker med god inntjeningssevne og kjøpekraft. God mat er viktig ifølge de som driver på havet. Alle fiskerne jeg har vært med er flinke til å lage mat. Nye komfyrer med supre stekeovner gir mange muligheter, og de benyttes. Noen skipperer fremhever at lite overgår nytrukket fisk fra dagens fangst, skrei, sei, uer, kveite, lange, hyse eller rødspette, stekt, kokt eller ovnsbakt. Allikevel, det er ikke dumt å ta frem en pizza eller tre fra fryseboksen etter en lang økt i sterk kuling eller storm. Fryseboksene muliggjør også litt hverdagsluksus som konas/morens hjemmelagete bacalao og iskrem til dessert eller kaffekos. Fin kveite, kanskje en sjelden piggvar eller en raritet som isgalt fryses ned så en mor og far, kone og barn kan få smake på de eksotiske godbitene. Folk flest og fiskerne i Nordland er ikke annerledes, de verdsetter gjerne den vante, litt trauste hverdagsmaten, men synes det er artig å prøve nye litt eksotiske retter (Hamada & Wilk, 2019). Topp moderne kjøleskap og fryser muliggjør slik eksperimentering, og spesielt om sommeren forbedrer hvitevarene livskvaliteten og komforten om bord. Allikevel, snart innfinner erindringsblindheten seg, alle glemmer hvordan det var for bare få år siden, uten fryseboks, med bittelite kjøleskap og solar for oppvarming og matlaging i lugaren. Materielt bruk og forbruk er kanskje mindre materielt enn det fremstår noen ganger. Praktisk og lettvint er moderne kjøkkenutstyr, men når det lekert dyrebare også forankres i hva andre synes om nyanskaffelsene, forsvinner materialiteten til fordel for symbolverdien (Aareskjold, 2019). Materialitet og symbolverdi kan smitte over fra familiehjemmet til sjarkhjemmet. Slik sett er det tydelig at båten ikke bare representerer fiskeren og familien, men også presenterer skipperen for omverdenen. Interessant er det også at livet om bord i sjarken også gjenspeiles på kjønnede praksiser i land. Det fantes ingen entydige symbolske gjerder (Haugen, 1978) mellom kvinner og menns tilgjengelige rom og oppgaver om bord. Som vi så over hjalp noen kvinner sine fiskermenn med renhold og klargjøring av lugaren før avreiser til Røst eller Finnmark. Andre ville ikke hjelpe til, for en var det til og med adgang forbudt. De aller fleste fiskerne jeg har møtt er dyktige kokker, flinke til å variere menyen, bare noen enkelte overlever på hermetikk og ferdigprodusert butikkmat gjennom sesongfiskeriene. Mennenes kompetanse i hjemmearbeid er

godt synlig når ektefeller samarbeider, slik de også sier de gjør det i boligen på land. Med et eller to unntak er ikke kjøkkenet entydige kvinnerom i fiskernes familiehjem. Her tilbereder ikke bare karfolket tradisjonsrike fiskeretter som gammel sei (se Larsen, 2012), andre fiskeretter og steik, men hjelper til med rydding, oppvask og kaffeservering.

Avslutning – Fiskeren får de siste ord

I denne artikkelen har jeg satt lys på sjarken som hjem. Fiskerne jeg har møtt sier ofte at sjarken er hjemmet deres under sesongfiskeriene, de går hjem til den om kveldene og føler seg hjemme både på havet og om bord i sjarken. Selv om vi vet at ideologi ikke alltid stemmer med praksis, at symboler er interessante fordi de er multivokale og kan romme sine egne motsetninger, står begrepene hjem og hjemmet generelt sett metaforisk for trygg tilhørighet. Å argumentere for at fiskerne både sier de er hjemme om bord i kystbåtene sine og på havet kan virke underlig når statistikken viser at kommersielt fiske er blant verdens farligste yrker (Hamada & Wilk, 2019). Noen (u)muligheter må fortrenkes for de fleste om livet skal bli levelig eller godt nok. Fiskerne jeg kjenner var ikke i tvil, om de ikke mente sjarken de jobber på er en god og sikker båt, kunne de like gjerne holde seg på land. Hjemmet byr på forskjellige utfordringer og muligheter som varierer både med kjønn og alder. Sjarkene vi har fokusert på her er mannsdominert, men kvinner er med selv når de ikke er fysisk til stede. Mobiltelefonene har bidradd til god og privat kontakt mellom fiskerne på havet og slektninger og andre på land. Jeg har også fremhevet at alder har stor betydning for hva slags hjem sjarken representerer. For ugifte unge menn kan sjarken oppfattes som rommet hvor de har størst frihet og lov til å vise seg frem.

I artikkelen har jeg vektlagt relativt tykke beskrivelser av atferd relatert til en ide om sjarken som hjem. Det er rett og slett fordi det er min erfaring at det er relativt få som vet eller forstår hvordan kystfiskernes liv arter seg. Teksten over er et forsøk på å skape et lite gløtt inn i den livsverdenen. I tråd med det ønsket lar jeg en av fiskerne jeg har delt flest dager med både på land og hav avslutte artikkelen med en slags oppsummering.

Det nærmer seg slutten av mars 2019. Torskekvoten er så godt som fylt og vinterfisket fra Røst avsluttes i morgen. Det er tretten år og to nye sjarker siden første gang jeg ble kjent med Andreas og delte lugar med ham på korte og lengere turer. Den gang var han 19 år ung, nå er han blitt familiemann med tre barn og kone i et stort, nytt, hvitt hus.

Jeg forteller ham at jeg kanskje skal skrive noe om sjarken som hjem basert på tanker og opplevelser blant annet fra vårt samvær for allerede lenge siden. For å komme i gang spør jeg om han mener sjarken kan være et hjem?

Andreas tenker seg om før han svarer: «Hvis man kan ha mer enn et hjem, er sjarken utvilsomt et hjem». Han mener det var et litt rart spørsmål og at han egentlig aldri har tenkt over saken. Selv om han alltid har følt seg hjemme i sjarkene han har eid, har han aldri følt noe behov for å lure på om båten er et hjem eller hjemmet hans. «Hjem og arbeidsplass», han smaker på ordene. «Om bord under fiske er jeg helt ensporet, tenker bare fisk og fiske. Alt dreier seg om det. På land blir det annerledes. Størrelsen på båten og driftsformen har og betydning for hva slags hjem sjarken blir for dem som lever og bor der. Når det innføres skiftordninger, nye mannskap kommer og går, da skjer det noe. Da jeg dreiv med autoline fra denne båten var det noen av mannskapet som foreslo en overgang til skiftarbeid. Slik ville jeg ikke ha det. Da blir det mer som fabrikk. Låner lugar for noen dager, kanskje en uke. Nei, skiftordninga ødela sjela til båten, friheten forsvant, trivselen ble sterkt redusert, det ble bare en arbeidsplass.

Du spurte om sjarken kanskje var et slags mannshus i lokalsamfunnet, som et hjem og fristed for ungdommene? Når jeg tenker tilbake kan det være noe i det. For ungdom kan

sjarken være mer som et rom i hjemmet, kanskje. For meg var den (sjarken) et slags eget ungdoms-gutteværrelse, et fristed dit jeg gikk når jeg ville være alene. Andre ganger kunne en tre fire av oss, kompisar fra fisket, samles om bord for en prat. Det kunne være i min sjark eller Tancreds eller Mortens, alt ettersom. Hadde en av oss foretatt noen nye innstillinger (ny kartmaskin, forandret litt på innredningen i lugaren, pusset eller rensset noe), møttes vi for å se og å fortelle hvor fint det var blitt.

Alder har betydning. Forholdet til sjarken forandret seg i alle fall for meg da jeg fikk barn (i dette lokalsamfunnet gifter (eller flytter sammen) de aller fleste fiskerekruttene seg tidlig, i slutten av tenårene eller først i tjuårene, og de får gjerne barn i løpet av få år). Sjarken er fortsatt et fristed, men kona og barna er bare hjemme i fellesboligen i huset vårt, de er ikke hjemme i sjarken.

Av og til sier kona til meg: «Kanskje du skulle ta deg en tur i sjarken, finne igjen roen?» Jeg er hjemme i hjemmet sammen med barna og kona, det gir mye hygge, mange gleder, men det kan også være stressende. Jeg er hjemme om bord i sjarken også, det er godt å være der med tankene, der er det tid og ro til å tenke. De fleste hjem har vel flere rom, så vi kan vel se sjarken som et rom i hjemmet».

En stor takk rettes til begge redaktørene for oppmuntring og kommentarer til denne artikkelen og til to anonyme fagfeller for flere høyst relevante forslag til styrking av manuskriptet.

Referanser

- Almås, R. & Gullestad M. (Red.) (1990). *Livshistorier. Seks bidrag til selvbiografikonkurransen «Skriv ditt liv»*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Broch, H. B. (2016). «Du må ha troen for å lykkes». Tro og praksis blant nordnorske fiskere i det 21. århundret. *Tidsskrift for kulturforskning*, 15(1), 73–90. <https://doi.org/10.1186/2212-9790-12-6>
- Broch, H. B. (2013) Social resilience – local responses to changes in social and natural Environments. *Maritime Studies*, 12 (6). <https://doi.org/10.1186/2212-9790-12-6>
- Broch, H. B. (2019). «I want to be a fisherman». *Learning from the past, imagining the future*. Paper presented at MARE Conference X – People and the Sea. Amsterdam, University of Amsterdam.
- Broch, T. (2016). Naturliv og sosial død blant ungdom. En synliggjøring av behovet for å begrepsfeste observerte emosjoner. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 27(3–4), 209–227. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2016-03-04-04>
- Bruner, J. (2002). *Making Stories: Law, literature, life*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen Table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1992). *The Art of Social Relations. Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hamada, S. og Wilk, R. (2019). *Seafood. Ocean to the Plate*. New York: Routledge.
- Haugen, I. (1978). Om forvaltning av utilgjengelighet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19(5–6), 405–414.
- Hollan, D. W. (2001). Development in person-centered ethnography. I C.C. Moore & H.F. Mathews (Red.), *The Psychology of cultural experience (12 ed.)*(s. 48–67). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holtedahl, L. (1986). *Hva mutter gjør er alltid viktig*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, T. (2016). «Rødhette» og fiskebåten. *Fiskeribladet/fiskaren*, 29. februar (s. 3).
- Larsen, B. R. (2012). Innhold eller innpakning. Om stedets betydning for maten vår. I M.B. Bringslid (Red.) *Bygdeutviklingas paradoks* (s. 143–162). Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus.
- Maurstad, A. (2004). Cultural Seascapes. Preserving Local Fishermen's Knowledge in Northern Norway. I I. Krupnik, M. Mason & T.W. Horton (Red.), *Northern Ethnographic Landscapes. Perspectives from Circumpolar Nations* (s. 277–297). Washington D.C.: Arctic Studies Center, Smithsonian Institution.

- Maurstad, A. (2010). Cultural seascapes as embodied knowledge. I A. S. Grønseth & D. L. Davis (Red.) *Mutuality and Empathy. Self and Other in the Ethnographic Encounter* (s. 35–48). London: Sean Kingston.
- Miller, D. (2008). *The Comfort of Things*. Cambridge: Polity Press.
- Nordvåg, H. B. (2018, 16. september). *Drømmen om havet*. NRK. Hentet fra: <https://www.nrk.no/finnmark/xl/drommen-om-havet-1.14187526>
- Pedersen, F. (2018). Sjarkfisker mot strømmen. *RS Magasinet* (4), 22–26. Hentet fra: https://velihavn.no/RS/RSMAGASINET/RS_MAG_2018_4.pdf
- Scott, S. (2009). *Making Sense of Everyday Life*. Cambridge: Polity Press.
- Winnicott, D. (1986). *Home is where we start from*. London: Penguin.
- Aareskjold, S. (2019,15. juni). Solveigs salt. Beundringspress. *Klassekampen*, s. 17.